

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У КОНТЕКСТІ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Умови структурної трансформації економіки України, що склалися наприкінці ХХ століття, змінюють акценти у відомій концептуальній трихотомії «наука – виробництво – освіта». Якщо в умовах сталого розвитку науку доцільно розглядати як головний важіль науково-технічного прогресу, що насамперед впливає на виробництво та освіту, то за умов ринкових перетворень як зміни способу виробництва саме перетворення у виробництві мають основний вплив на науку й освіту [3, с. 82]. Цей факт зумовлений тим, що саме економічні відносини в суспільстві, як головна домінанта загального суспільного розвитку, зумовлюють напрям і характер розвитку всіх без винятку сфер людського життя. Кардинальні перетворення ринкового характеру та природа економіки, яка зароджується і розвивається, нові проблеми стимулюють появу нового погляду на економічну науку загалом, її предмет і систематизацію зокрема.

Існують різноманітні підходи до аналізу перспектив економічного розвитку. Жоден із них не дає єдиного, цілісного розуміння подальшого шляху розвитку економічної цивілізації. Щоб об'єднати ці різноманітні підходи, треба винайти основну, провідну ідею, яка б з'єднала їх у межах єдиної парадигми.

Фундаменталізація освіти є не лише однією з основних вимог, а й стратегічним напрямом розвитку освіти ХХІ століття, спрямованим на розвиток творчих здібностей особистості, забезпечення оптимальних умов для розвитку наукового мислення, створення внутрішньої потреби саморозвитку і самоосвіти майбутніх фахівців. Це сприяє цілісному сприйняттю навколишнього світу та особистісному розвитку студента, адаптації фахівців у швидкозмінних соціально-економічних і технологічних умовах.

Згідно з Концепцією розвитку економічної освіти в Україні «головною парадигмою економічної освіти (курсів наш. – Г. Д.) є розуміння того, що розвиток економічної сфери суспільства значною мірою зумовлений характером життєдіяльності людини, її світоглядом, соціально відповідальною поведінкою. Професійна підготовка сучасних економістів передбачає розуміння ними закономірностей формування та розвитку відтворювальних процесів на макро- та мікрорівнях, у взаємозв'язку з розвитком політичних, культурних та інших суспільних процесів» [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, показує, що в педагогічній науці досліджувалися теоретичні та методичні основи економічної освіти в загальноосвітніх і професійних навчальних закладах (В. Бобров, О. Падалка, І. Прокопенко), проблеми формування мотивації учіння студентів вищих економічних навчальних закладів (І. Зайцева). Водночас проблема фундаментальної підготовки фахівців економічного профілю досліджувалася лише епізодично.

Метою статті є виявлення особливостей професійної підготовки майбутніх економістів у сучасних умовах і обґрунтування доцільності фундаменталізації змісту економічної освіти в контексті нової економічної парадигми.

Нині формується новий тип економічної культури, і економічна освіта відіграватиме в цьому провідну роль. Для створення в Україні економічно організованого суспільства потрібно, щоб система економічної освіти як складова культури була адекватна вимогам управління за умов ринкових відносин. Усі ці елементи мають бути між собою в певній

гармонії. При цьому треба підкреслити, що культура і мораль створюються в суспільстві дуже довго, але, на жаль, надто швидко руйнуються.

Економіка визначається як сукупність виробничих відносин, що створює основу всіх інших суспільних відносин і відіграє вирішальну роль у розвитку суспільства; господарство країни, яке відображає не тільки характерні риси певного способу виробництва, а й відмітні особливості окремо взятої країни, зумовлені її географічним положенням, конкретно-історичними умовами, участю в міжнародному поділі праці, історичними традиціями, досягнутим рівнем розвитку продуктивних сил; галузь науки, яка визначає галузь людських знань, що вивчає об'єктивні закономірності економічного ладу суспільства в рамках послідовно змінних суспільно-економічних формацій; здійснює теоретичний аналіз процесів, явищ у різних сферах і галузях господарства; виробляє практичні рекомендації в галузі виробництва і розподілу життєвих благ.

Нині економіка не має такого чіткого місця в класифікаціях наук. У деяких класифікаціях нею просто нехтують, і здебільшого вона потрапляє в групи суспільних чи соціальних наук. Низка класифікацій, у тому числі марксистська, у системі економічних наук виділяють фундаментальні і прикладні [4]. Завдання перших – пізнання об'єктивних економічних законів і обґрунтування шляхів їх ефективного використання. До фундаментальних економічних наук ця класифікація відносить такі як: політична економія, історія господарства, історія економічної думки, планування господарства, теорія управління економікою, статистика, бухгалтерський облік, аналіз господарської діяльності.

Прикладні економічні науки використовують результати фундаментальних розробок для вирішення конкретних практичних проблем. Ці економічні науки розмежовуються за такими ознаками: функціональна (фінанси і кредит, грошовий обіг, ціноутворення, демографія, економіка праці, матеріально-технічне постачання); регіональна та країнознавча (економіка окремих країн чи регіонів); галузева (економіка промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, зв'язку тощо).

Розв'язання таких кардинальних проблем, як «приватизація, роздержавлення власності, створення конкурентного середовища і ринкової інфраструктури, реформування фінансової, грошової та банківсько-кредитної систем, структурна перебудова економіки та багато інших, поставило перед економічною наукою нові завдання» [10, с. 58]. Їх можна успішно виконувати лише на основі використання досягнень сучасної світової економічної науки, досвіду інших держав, які вже пройшли цей шлях, і, звичайно, з урахуванням специфіки нашої економіки і наших умов.

Кардинальною проблемою економічної науки взагалі та кожного з її питань зокрема є «роль і місце людини в системі економічних категорій. Взаємодія між суспільством, природою і людиною має враховувати не тільки інтереси людини і суспільства, а й «інтереси» природи» [6, с. 54]. Це змінює соціально-економічну організацію, дає змогу поєднати соціально-моральні та суто економічні рішення, органічно включити матеріальний процес виготовлення товарів до соціально-економічного процесу творення нових цінностей для Людини.

Економіка, наука, освіта не є автономними частинами суспільного організму, їх розвиток і функціонування мають бути узгоджені і взаємопов'язані, «прогресивний поступ освіти нерозривно пов'язаний із подальшим творчим розвитком науково-фундаментальної, прикладної, професійної галузей» [8, с. 76]. Світогляд допомагає виробити певні економічні навички та вміння. Кожний майбутній фахівець через свій світогляд виражає особисте ставлення до економічної діяльності, повсякденної праці, інших явищ суспільного життя.

Сучасний період характеризується гострою боротьбою індустріальної і постіндустріальної парадигм у суспільній свідомості. Нині важливо враховувати багатоукладність та економічну нерівновагу в суспільстві і зумовлену цим множинність соціальних цінностей, типів масової й індивідуальної свідомості. Становлення

постіндустріальної парадигми, яке надзвичайно складно відбувається і в розвинутих країнах, супроводжується ще більшими труднощами у постсоціалістичних державах, де падіння життєвого рівня населення й виробництва, умов гіперінфляції та інші негативні процеси працюють не на користь новій свідомості. З огляду на висловлене розглянемо найважливіші аспекти професійної діяльності сучасного економіста.

Економічна діяльність – це регульована свідомістю психічна і трудова активність людини, яка розвиває її інтелектуальні можливості і спрямована на реалізацію економічних потреб, інтересів та установок, на підвищення якості й кількості праці для одержання матеріально значущих результатів. Економічна діяльність завжди пов'язана з високою розумовою активністю, постійним підвищенням рівня інформованості в загальних економічних питаннях, вибором у результаті аналізу найефективніших способів розв'язання наявних проблем і прийняття управлінських рішень, які забезпечують високу результативність в обраній сфері праці [7].

У всіх економічних формаціях економічна поведінка людини строго регулювалася її матеріальними потребами, але нині на перший план виходить і дещо інше, наприклад, питання взаємозв'язку економіки та екології. Люди вже зрозуміли, що природу не можна нескінченно використовувати. У цьому теж виявляється економічний закон межі. Отже, суспільство має обмежити деякі свої апетити: перейти до платного природокористування, відмовитись від деяких продуктів і товарів (наприклад, виробів з хутра і шкіри диких звірів, слонової кістки та ін.), пропагувати здоровий спосіб життя тощо.

У низці досліджень економічне мислення виступає як: інтелектуальна властивість, здатність людини відображати, осмислювати економічні явища та відносини, пізнавати їхню сутність і зв'язки, засвоювати й співвідносити економічні поняття, теорії, вимоги економічних законів із реальністю і відповідним чином будувати свою діяльність; внутрішня якість особистості, яка зумовлює її здатність осмислювати й засвоювати економічні знання, здобуті в результаті опосередкованого, узагальненого й адекватного відображення дійсності, і реалізувати їх у практичній діяльності; психічний процес, спрямований на здійснення економічної діяльності.

«Об'єктом економічного мислення є економічне життя, економічні відносини, вся господарська практика загалом. Причому суть економічних відносин виражає не лише виробничий процес, а й проблеми власності, розподілу, обліку і споживання. Джерелом формування економічного мислення є споживчі відносини, економічна інформація, практична діяльність. Тому майбутні фахівці з економіки, які ще навіть не включились у виробничі відносини, вже мають певний рівень економічного мислення і є суб'єктами економічного мислення» [1, с. 174]. Отже, можна зробити висновок, що економічне мислення майбутнього економіста – це вищий пізнавальний психічний процес, який формує економічну поведінку студента і реалізується через його економічну діяльність. Економічне мислення як психічний процес охоплює операції і механізми мислення, які мають економічне забарвлення та здійснюються на певних етапах прийняття економічного рішення.

У різних цивілізаціях існують різні парадигми, що дають рівнозначний науковий ефект. Однак із часом найперспективнішим виявився так званий стадіальний підхід, із властивим йому виділенням у розвитку людського суспільства трьох «сходинок» (стадій) історичної «драбини» – доіндустріальної, індустріальної та постіндустріальної. Відповідно до цих трьох стадій кожній із них була притаманна і своя, історично зумовлена, система поглядів, своя парадигма. Сказане зовсім не означає, що кожна з цих стадій супроводжувалася повною зміною чергової системи поглядів.

В. Єременко вказує, що нова парадигма поглядів знаходить свій концентрований вираз в оформленні нової «гілки» на дереві пізнання – поняття «політична економія» (political economy) витісняється поняттям «економікс» (economics) [6]. Парадигму раціональності

запропонував німецький соціолог М. Вебер. Аналізуючи сучасне йому суспільство, він дійшов висновку, що саме раціональність є тією філософською основою, на якій успішно може функціонувати ринкове господарство. Бюрократи, очолюючи організації, у всіх своїх діях керуються насамперед засадами раціональності. На основі цих засад вони постійно шліфують свою управлінську майстерність. Саме завдяки раціональному підходу до системи управління, вважав Вебер, у суспільстві є група людей, яка постійно вчиться «вміння керувати, оволодівати таємницями комунікативного мистецтва» в економічній, політичній і культурологічній сферах».

Вироблення сучасної парадигми економічного мислення неможливе без аналізу й усвідомлення тенденцій розвитку світової цивілізації. З погляду загальноцивілізаційного процесу, розрізняють доіндустріальну, індустріальну та постіндустріальну парадигми. Критерії, за якими одна економічна епоха розрізнялася і відрізнялася від іншої, можуть бути досить різноманітними. Однак однією з головних рис слід безумовно вважати співвідношення між економічними і позаекономічними складовими структури суспільних інтересів. Для створення нової парадигми насамперед треба виявити специфіку тих змін, які відбуваються в цій структурі, її відмінність від попередньої. «Сучасна парадигма економічного мислення не може не зазнавати вирішального впливу двох складових – соціалізації та екологізації.

Сучасна, суто економічна парадигма не може не формуватися в межах єдиної «соціоекономічної» спільності. Складність формування сучасної парадигми всесвітньої цивілізації здебільшого пов'язана з існуванням національних, регіональних і континентальних угруповань. Людство повинно виробити цілісну теоретичну конструкцію (парадигму), адекватну сучасній «сходінці» історичної цивілізаційної «драбини» [6, с. 54–55]. Нова загальна парадигма економічних поглядів здатна узагальнити і пояснити нагромаджений фактичний матеріал, який тільки-но формується. Однак концептуальні основи такої системи поглядів уже закладено.

Економіст стикається, в основному, з інформацією (знаковими системами), іншими людьми і колективами, що беруть участь в економічних відносинах. Тобто професія економіста належить до типу: «людина – знакова система» і «людина – людина». Отже, основними професійними компетенціями в цій сфері будуть: енциклопедичність, високий рівень інформаційної компетентності, розуміння суті економіки і фінансів, системне мислення, одночасне оперування кількома системами, здатність оперативно оцінювати загальну ситуацію (прикидати), і прогнозувати її розвиток, толерантність, розумна педантичність тощо [9].

У викладанні економічної теорії особливе значення має широке впровадження в навчальний процес маржиналістських постулатів і методичних схем, які використовуються в «економіці». Це збагатило арсенал економічного навчання, хоча методологічна і теоретична база трудової концепції вартості в її марксистській інтерпретації більш послідовна та різнобічно розроблена. Проте в «економіці» значно краще проаналізовані фактори ринкової кон'юнктури, не кажучи вже про ілюстрацію взаємодії ринкових сил, яка помітно збільшує наочність у навчальному процесі [2, с. 91].

Широке проникнення у вітчизняну економічну теорію західної думки привело також до того, що «набули актуальності методологічні суперечки між кейнсіанством і монетаризмом – двома головними напрямками сучасної західної економічної теорії. Причому хоча в розвинутих країнах правлячі кола дотримуються практично кейнсіанських моделей регулювання економіки (вдаючись лише до монетаристської риторики), нам через МВФ нав'язується монетаристська внутрішня політика, яку і проводить діючий режим. До того ж монетаристські рецепти подавались у нас у дуже спрощеному (вульгарному) вигляді, який зводився до проповідкування жорстко рестриктивного кредитно-грошового курсу уряду» [9, с. 43].

До фундаментальних економічних наук практично всі автори відносять такі науки: метоекономіку, основи економічних наук, методологію і методи економічних наук. Більш дискусійним, проте переважаючим є віднесення до фундаментальних економічних наук таких як: інституційна економіка, історія економічних наук та історія господарства. Також до фундаментальних економічних наук іноді відносять теорію економічних систем (теорія ринків, теорія організацій тощо), а також теорію функцій управління економічними системами (теорія маркетингу, економічного розвитку, економічних структур, планування, обліку, регулювання економічних систем, проблем праці, управління матеріальними ресурсами, фінансів).

На перший план виходить нова фундаментальна категорія економічної науки – «людське багатство», його накопичення і всебічний розвиток, удосконалення. Формування нової складової у структурі суспільного багатства стає й умовою і кінцевою метою самого накопичення. Підвищення якості діяльності індивіда стає тотожним процесові накопичення суспільного багатства і набирає духовної форми своєї реалізації. Саме ці зміни і мають визначити сучасну парадигму економічної науки.

Таким чином, сьогодні актуальним є підвищення якості підготовки кадрів вищої кваліфікації з економіки, що зумовлено вимогами формування нової економічної системи в ринкових відносинах і приєднанням України до Болонського процесу. Концепція розвитку економічної освіти є методологічною базою організації навчального процесу і визначає базові методи розв'язання сучасних проблем професійної підготовки майбутніх економістів. Ціннісні орієнтири економічної освіти передбачають формування у студентів креативного економічного мислення та загальнокультурного світогляду, особистісний розвиток, вироблення мотивації і здатності до самореалізації та саморозвитку.

До подальших напрямів нашого дослідження відносимо визначення статусу та можливостей формування математичної компетентності майбутніх економістів на основі принципу фундаменталізації змісту сучасної освіти.

Література:

1. Артеменко І. Економічне мислення як предмет наукового аналізу / І. Артеменко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журнал. — К. : МДГУ, 2003. — Вип. 1. — С. 173—177.
2. Бутук О. Інституціональні проблеми економічної теорії та її викладання в пострадянській Україні / О. Бутук // Вища школа. — 2001.—№ 1. — С. 91—93.
3. Василевська Н. Є. Структурне реформування української економіки : вплив на технічну освіту / Н. Є. Василевська, Т. М. Чечетова // Інженерна освіта на межі століть: традиції, проблеми, перспективи : зб. праць Міжнар. наук.-метод. конф. — Х. : ХДПУ, 2000. — С. 82—83.
4. Дротянко Л. Г. Социокультурная детерминация фундаментальных и прикладных наук / Л. Г. Дротянко // Вопросы философии. — 2000. — № 1. — С. 17—21.
5. Дутка Г. Проблеми підготовки майбутніх економістів у контексті фундаменталізації вищої освіти / Ганна Дутка // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2004. — № 5. — С. 92—99.
6. Єременко В. Сучасна парадигма економічної науки / В. Єременко // Економіка України. — 1994. — № 11. — С. 50—55.
7. Зайчук В. Комерційна підготовка фахівців — нове завдання професійно-технічної освіти / В. Зайчук, С. Артинюх // Рідна школа. — 1997. — № 5. — С. 5—8.
8. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Рішення колегії Міністерства освіти і науки України № 12 / 7 від 04.12.2003 р.
9. Основи економічної теорії : посібник для студентів вищ. навч. закладів / за ред. С. В. Мочерного. — К. : Академія, 2003. — 472 с.
10. Тивончук І. Про предмет і класифікацію сучасної економічної науки / І. Тивончук // Економіка України. — 1995. — № 10. — С. 58—65.

У статті виявлено особливості професійної підготовки майбутніх економістів у сучасних умовах. Обґрунтовано доцільність фундаменталізації змісту економічної освіти в контексті нової парадигми освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, економічна освіта, фундаменталізація, парадигма освіти.

В статье показаны особенности профессиональной подготовки будущих экономистов в современных условиях. Обоснована целесообразность фундаментализации содержания экономического образования в контексте новой парадигмы образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, экономическое образование, фундаментализация, парадигма образования.

In the article found out the features of professional preparation of future economists in modern terms. Grounded expedience of fundamentalization of maintenance of economic education in the context of new paradigm of education.

Keywords: professional preparation, economic education, paradigm of education.

УДК 37-021.465 (477): 17.024.4 (73)
ББК 74 (4 Укр): (7СПО)

Л.М. Гриневич
м. Київ, Україна

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ДОСВІД США

Для відстеження існуючого стану системи освіти в Україні та визначення ефекту запроваджуваних реформ необхідно забезпечити системні та систематичні у часі порівнювальні вимірювання освітніх результатів як складову системи моніторингу якості освіти.

Під *якістю освіти* розуміється інтегрована характеристика системи освіти, яка відображає ступінь відповідності реальних освітніх результатів нормативним вимогам, суспільним і особистісним очікуванням.

За сучасним тлумаченням *моніторинг в освіті* – «це спеціальна система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень з метою підвищення ефективності функціонування освітньої галузі [5]. За визначенням А. Майорова, освітній моніторинг — це система організації збору, збереження, обробки і розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервне відстеження її стану і дозволяє прогнозувати її розвиток [9].

Система моніторингу якості освіти є багаторівневою [8]:

1. *Локальний рівень* (рівень навчального закладу). На цьому рівні освітній моніторинг фокусується на системному узагальненні діяльності навчального закладу щодо досягнення поставленої перед ним мети, а також діяльності та успішності кожного учня, формується прогностична інформація в її психолого-педагогічній інтерпретації.

2. *Муніципальний рівень*. На цьому рівні узагальнюється діяльність муніципальної системи освіти в цілому та її елементів, які порівнюються один з одним, з урахуванням специфіки функціонування кожного суб'єкту освітньої системи (школи, ліцею, гімназії, коледжі, вищі навчальні заклади); розробляється прогноз розвитку навчальних закладів.

3. *Регіональний рівень*. На цьому рівні освітній моніторинг фіксує стан діяльності регіональної системи освіти в цілому та її елементів, визначає регіональну специфіку та її завдання щодо інтегрування регіональної освіти відповідно до державної політики.

4. *Національний рівень*. На цьому рівні оцінюється діяльність державної системи освіти, визначається її стан, формується державна політика розвитку освіти в цілому.

5. *Міжнародний рівень*. Освітній моніторинг цього рівня забезпечує визначення рівня освітньої системи країни в контексті міжнародних стандартів і сприяє створенню освітньої